

Honti György és Trencsényi László
(Szerkesztők)

PÓDIUMMŰSOR NÉGY HANGRA FARAGÓ LÁSZLÓ SZÜLETÉSÉNEK CENTENÁRIUMÁRA¹

DOI: <https://doi.org/10.32558/abszolot.2021.38>

Monológ I. (Faragó László) *A lélektani irányú pedagógia kialakulása. Az alanyi és tárgyi szempont a pedagógiában. A gyermek felfedezése*

A nevelői tevékenységet két sarokpontja határozza meg: a nevelés céljának és eszközének, vagy másképpen: tárgyának és alanyának szempontja. A tárgyi szempontot a hagyományos pedagógiában sokféleképpen határozták meg a szerint, hogy milyen módon tűzték ki a nevelés célját. (A tárgyi szempontja tehát... azonos vagy legalább is szoros vonatkozásban van a nevelés céljával.) Az Isten, az erkölcs, a tudományok, a kultúra vagy a társadalom, – mindezek olyan fogalmak, amelyek a hagyományos pedagógiában azt a szerepet játsszák, hogy a nevelői tevékenységet, mint annak előre megállapított célja, irányítsák. A nevelő feladata, hogy az ifjú nemzedéket Istenhez hasonlóvá, avagy erkölcsössé, tudományokkal átitatottá, a felnőtt nemzedék kultúrájának átvevőjévé, avagy a felnőttek társadalmi rendjének megőrzőjévé nevelje. A nevelés célja tehát így vagy úgy meg van adva, a nevelő munkáját, annak módszerét, az egész nevelői állásfoglalást és világnézetet ez az eleve meghatározott cél irányítja. Ez a cél... kívül fekszik a nevelés, illetőleg a fejlődés, az emberré válás folyamatán, kívül fekszik, mint valamely tökéletesség képviselője: az Isten a teljes tudás és a jóság megszemélyesítője, az erkölcs feltétlen érték, a tudományban az igazság időfeletti értéke valósul meg, a kultúra az igaz, a jó és a szép abszolút rendszere és a társadalom a kultúra, azaz az értékek hordozó közege, – mint ahogyan azt a pedagógia tankönyveiből megtanultuk.

Ezzel az eleve adott és nevelői folyamaton kívül fekvő céllal szemben a másik pólus, tehát az a tényező, amelyre a nevelői eljárások irányulnak, szükségképpen tökéletlen, az értékektől még távolálló, fogyatékos lény. Ennek a szemléletnek alapján századok, sőt évezredek nevelői gyakorlatát egyoldalúan a tárgynak, az értékeknek, a nevelőknek, tehát a

---

¹ A centenáriumi emlékülésre 2011. április 15-én került sor az ELTE PPK, a Magyar Pedagógiai Társaság és a Kiss Árpád Műhely közös rendezésében. A dokumentumműsort a kar és a doktori iskola diákjai adták elő. Szerkesztette: Honti György és Trencsényi László

felnőtt társadalomnak szempontjai határozták meg. Természetesen valóban tény az, hogy a gyermek nem kész lény, nem felnőtt, hanem - Arisztotelész szavával szólva - csupán lehetőség, „potencialitás”, s lehetőségeit megvalósultsággá, képességeit kész és értékes tulajdonságokká a fejlődés folyamata teszi; nem is arról van szó, mintha a hagyományos szemponttal és szemlélettel szemben most az ellenkező végletbe esvén, egyoldalúan a gyermekekre alapoznánk a nevelés munkáját és egész nevelői állásfoglalásunkat.

A cél a mi szemléletünkben is kívül van a lelki fejlődés folyamatán, amikor azt a szocializmust építő társadalom konkrét társadalmi célkitűzésében ismerjük fel: arról van csupán szó, hogy a modern pedagógia eljutott oda, hogy nevelői eljárásaiban hasznosítson egy majdnem kétszáz esztendő, alapvető felfedezést: a gyermek felfedezését.

Monológ I.

Milyen a gyermek helyzete a rabszolga-, feudális és kapitalista társadalomban?

Monológ II.

Mit értünk a gyermekkor funkcionális szemléletén? Mit értünk a gyermeki autonómián? Mit jelent a funkcionális autonómia elve?

Monológ III.

Szükségképen következik-e a negatív nevelés elve a funkcionális autonómia elvéből?

Monológ II.

Mi a különbség a gyermekkor funkciója és struktúrája között?

Monológ III.

Mi ad Pestalozzi gondolatainak újszerűséget Rousseauval szemben?

Monológ I.

Mi a különbség Pestalozzi szociális szemlélete és a szocializmus társadalmi törekvései között?

Monológ II.

Miért tételezi passzívnak a lelki életet Herbart lélektana?

Monológ III.

Válasszuk szét Ellen Key-nek a fasizmusra emlékeztető és haladó gondolatait!

Monológ II.

Melyek Montessori pedagógiájának alapgondolatai?

Monológ I.

Milyen alapfogalmakkal dolgozik az új lélektani szemlélet a régi lélektan elméletével és aktusaival szemben?

Monológ III.

Miért alapvetően cselekvő, aktív lény az ember?

Monológ II.

Mi tesz különbséget a funkcionális lélektan szerint az ember és állat között?

Monológ I.

Miért van az embernek hosszabb gyermekkora, mint az állatnak? Mi adja a fejlődés értelmét?

Narrátor I.

Faragó László, a magyar neveléstudománynak az 1940-es évek derekán színre lépő, a felszabadulás után néhány évig vezető szerepet betöltő képviselője, nemzedékének a pedagógia területén legképzettebb és a tudomány művelésében minden bizonnyal legtöbbször hivatott tagja Budapesten, 1911. április 23-án született. Apja mérnök volt. Az első világháborúban bevonult, s többé nem tért vissza családjához. A háború után néhány évig Romániában élt. Később egy műszaki szaklapnak volt ügynöke, és hirdetéseket gyűjtve utazgatott szerte Európában. Franciaországban telepedett le, ahol a második világháború idején eltűnt. Lászlót, zenetanár édesanyja, Reiszky Emma nagy gondok között nevelte három évvel fiatalabb, György nevű öccsével, az 1944-ben elhunyt, akkor már európai hírnév zongoraművésszel együtt.

Tizenöt éves korától iskolatársai korrepetálásából, később kisebb diákok tanításából járult hozzá a család fenntartásához. Gimnáziumi tanulmányait a budapesti farsori evangélikus gimnáziumban, a kor legeredményesebb hazai középiskolájában végezte. Az értesítő közlése szerint VII. osztályban két jutalmat is kapott, akkor tehát már a legjobbak közé kellett tartoznia. A következő évben, 1929-ben a középiskolai tanulmányi versenyen a fizikában 30 középiskola küldöttje vett részt, és Faragó László harmadikként végzett.

1925/26. tanévtől rendszeresen megtaláljuk Faragó László nevét az értesítőnek a gimnázium Dal- és Zeneegyesületének évi munkájáról közölt beszámolójában is. Az 1925. december 19-i hangversenyen két diaktársával Haydn zongoratrióját adja elő. (Szerepel a műsoron zongoraszóolóval ekkor harmadikos öccse, György is.) Később egy hangversenyen Liszt „Gnómk tánca” és Heymann „Tündérek játéka” című darabját játssza. 1927 és 1931 között elvégzi Fodor Ernő magán-zeneiskolájának akadémiai tagozatát is.

Narrátor II.

A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészettudományi karára Faragó László 1929 őszén iratkozott be mennyiségtan – természettan szakra, a második félévtől azonban harmadik szakként a filozófiát is felvette. Leckekönyvének tanúsága szerint kezdettől fogva kivételes szorgalommal tanult. A tandíjmentességhez megkívánt heti 12 órányi előadás helyett az első

félévben 25, a másodikban 29 órának megfelelő kitűnő, illetve jeles osztályzat szerepel indexében. Kiváló tanárai voltak: Fejér Lipót, Suták József, Rados Gusztáv, Tangel Károly, Rybár István.

Narrátor I.

Kezdetben főként elméleti fizikával foglalkozott, és Ortway Rudolf szemináriumában dolgozott, ahol néhány előadást is tartott. Első féléves korától rendszeresen látogatta Pauler Ákos előadásait, szemináriumában pedig Platónnal és Arisztotelésszel foglalkozott. Kornis Gyulát másodéves korától hallgatta. Az ő hatására irányult érdeklődése a kultúrfilozófia, illetve a pedagógia felé. Másodéves korától a Pedagógiai Intézet könyvtárosa lett. Első, nyomtatásban megjelent írása, „Az állampolgári nevelés a középiskolai mennyiségtan tanításában”, eredetileg Kornis szemináriumában, harmadéves korában készült dolgozat volt. Prohászka Lajos még tizennégy évvel később, Faragó habilitációs kérelmének elbírálásakor is kitért méltatására.

Narrátor II. (Prohászka hangja)

A rövid tanulmány jól kifejezi szerzőjének perszonalisztikus szemléletmódját, amely utóbb humanisztikus (jelesül: éppen a természettudományt humánusan értelmező) hitvallásának csírája, és eleven gyakorlati érzékét, amely egy felvetett kérdést abszolút értékszempontokon kívül mindig konkrét helyzetben, reális megvalósulási lehetőségeiben tekint.

Narrátor I.

Liber Endre alpolgármester 1931. december 14-én kelt értesítése szerint a székesfőváros a „Pázmány Péter Tudományegyetem újjáalakításának évszázados emlékünnepe alkalmából létesített egyetemi jubiláris ösztöndíj egy 600 pengő élvezetével egybekötött ösztöndíjas helyét Faragó László ötödféléves matematika – fizika szakos hallgatónak adományozta.”

Narrátor II.

Faragó 1933. november 1-jétől – tehát még hallgatóként – ideiglenes ösztöndíjas főiskolai gyakornok az egyetemi pedagógiai tanszékén. 1934 januárjában a pedagógiai vizsgát letéve mennyiségtanból és természettanból középiskolai tanári oklevelet szerzett. Disszertációja hivatalos bírálói: Brandenstein Béla és Kornis Gyula voltak. A szóbeli szigorlat tárgyai: pedagógia, filozófia és pszichológia; időpontja 1935. április 4.; minősítése „summa cum laude”.

Narrátor I.

Faragó László az 1936/37. tanévtől kezdve az egyetem pedagógiai tanszékén díjtalan tanársegéd, és Prohászka Lajostól átveszi a proszeminárium vezetését.

Narrátor II.

Az előadások és a gyakorlatok címe „Pedagógiai enciklopédia”, „Ókori neveléstörténeti források olvasása”, „Bevezetés a pedagógiai irodalomba”.

Narrátor I.

Arról, hogy ezeken a prosezemináriumokon az első öt évben mi folyt, meglehetősen pontos képet alkothatunk annak a Faragó-hagyatékban megtalálható, vaskos irattartónak az alapján, amelyik „A pedagógiai prosezemináriumok és előadások vázlata. I. Tudományelmélet. II. A nevelés metafizikája” címet viseli, és főképpen az első két évben végzett munkáról tájékoztat. A vezető nyilvánvalóan a hallgatók koruk neveléstudományi gondolkodásába való bevezetést tekintette feladatának – történeti úton.

Narrátor II.

A fonalat ott vette fel, ahol a Fináczy-féle neveléstörténet megszakadt, tehát Wilhelm Rheintől, a kései nagyhatású herbartianustól. Foglalkozott – egyebek között – August Wilhelm Lay, Ernst Meumann, Paul Natrop, Paul Barth, Aloys Fischer pedagógiai nézeteivel. Személyes érdeklődése egyre inkább a filozófia, elsősorban a természetfilozófia kérdései felé fordult.

Narrátor I.

Már disszertációjában részletesen bemutatta, miként váltja fel a pszichológiában és a történettudományban a XIX. század magabiztos rész kutatásait a kétség, vajon elvezethet – e valaha is a részletmegállapítások mégoly tömeges felhalmozása a történetek egészben látásához, az ember szempontjából releváns összefüggések megismeréséhez. Már ebben az összefüggésben utal arra is, hogy nem csupán az embertudományokban, hanem saját tanult szakjában, a fizikában sem biztosítja a statisztikus érvényű részeredmények pusztá összegezése a tárgy egységben látását. Úgy ítéli, hogy az 1920-as évektől ez a tudomány is kezd önmagából kilépve vizsgálni, ismét keresi a világnézeti kérdések, végső fokon az ember felé vezető utat.

Narrátor II.

Erre irányuló vizsgálatainak summázata „A modern fizikai világkép és az ember” című tanulmánya.

Narrátor I. (Faragó László személye)

Egy pillanatig sem hihetjük, hogy a mai fizika világképe, úgy, amint vázoltuk, e tudomány utolsó és egyetlen szavát jelenti: de mindenesetre érezzük, hogy e mondanivalója legemberibb szava. Igen, lehetséges, hogy e tudomány ismét visszaállítja a természetelméletben a matéria szerepét; lehet, hogy vívódásaiból, mai nagy nehézségeiből nem a szellem felé vezető úton fog megszabadulni, de a folytonos öneszmélkedés, széjjelteltekintés kötelezettségétől nem menekülhet. Lehet, hogy... túlságosan elhamarkodva vonunk le következtetéseket a természettudomány mai tanításaiból, bizonyos

az is, mint hangsúlyoztuk, hogy ezek ma inkább még lehetőségek, mintsem eredmények, de egy tudomány ama törekvését, hogy magából kifelé is tekintsen és eredményeit általánosabb perspektívába is beállítsa, meggátolni már semmiképpen nem lehet.

Narrátor III.

Szily Kálmán államtitkár 37.640/1939. IV. VKM számú ügyiratban arról értesíti az egyetem bölcsészkarát, hogy a miniszter Faragó László 1939. szeptember 1-jétől 1940. augusztus 31-ig fizetéstelen tanársegédnek történt megválasztását „jóváhagyólag tudomásul veszi és megerősíti”.

Narrátor II.

A prosezemináriumi jegyzeteket tartalmazó dossziéjában ott találjuk a dékán 597/1939-40. D. számú keltezetlen felhívását, hogy a mellékelt nyilatkozatot 8 napon belül küldje be. „Amennyiben a zsidótörvényben megjelölt kivételek közé tartozik, nyilatkozatához feltétlenül csatolja igazoló okmányait. A nyilatkozatnak a megjelölt időn belül be nem nyújtását a megbízatásról való lemondásnak lennék kénytelen tekinteni.”

Narrátor II.

A borítékban semmiféle nyilatkozat nincs, a címzett a felhívásnak nyilván eleget tett.

Narrátor I.

A bölcsészkar tanrendekben az 1941/1942. tanév második félévéig szerepel a Faragó László vezette pedagógiai prosezeminárium. A dékán a későbbiekben is eredményesen kérte Faragó (valamint néhány más egyetemi dolgozó) felmentését.

Narrátor II.

Mester Miklós államtitkár 1944. szeptember 2-án kelt, a származási igazolások tárgyában 59.318/1944. IV. 1. VKM szám alatt a karhoz intézett leiratában azonban egyebek mellett már ez áll: „Faragó László fizetéstelen tanársegéd megválasztására vonatkozó megerősítést pedig 1944. július végével visszavonom. Még az év májusában munkaszolgálatra hívták be Jászberénybe, és tudnia kellett róla, hogy a fővárosban többen is – miként felesége augusztus 13-án kelt, hozzá titokban eljuttatott leveléből értesülhetett róla, különösen Révay József gróf, a Magyar Filozófiai Társaság akkori másodtitkára – éppen azon fáradoztak, hogy a VKM egyetemi ügyosztálya révén szerezzenek számára igazolást. Nyilvánvaló, hogy más úton is tettek erőfeszítéseket kimentésére. A hagyatékában található katonai igazolványi lapban az áll, hogy augusztus 4-én hívták be hadimunkaszolgálatra, és már 26-án „An” (mindennemű szolgálatra és munkára alkalmatlan) minősítéssel a honvédség kötelékéből el is bocsátották,

ami Budán való bujkálása során aligha segített volna rajta, ha balszerencsés módon nyilas járőrrel találkozik.

Narrátor III.

Ezek a külső körülmények magyarázzák, hogy Faragó László – miután a Magyar Pedagógiai Társaság 1941. május 24-i nagygyűlése „a magyar közoktatásügy és a pedagógiai irodalom terén kifejtett értékes munkásságának elismerésül” rendes tagjává választotta – pedagógiáját rendszeres összefüggésben első ízben nem szorosan vett szakmai fórumon, hanem az Országos Szociálpolitikai Intézet gyárgondozói tanfolyamán fejtette ki.

Narrátor I. (Faragó László)

A nevelésre vonatkozó elmélkedést mintegy a múlt század közepe óta a herbarti pedagógia szabta meg. Az utolsó félszázad alatt azonban sajátzerű átalakuláson ment keresztül. Herbart szerint a nevelés munkája mindig az egyénre irányul, és csupán az egyén érdekeit szolgálja. Célja, hogy a gyermek egykor, mint felnőtt, méghozzá minden irányban kiművelt felnőtt ember, megállja helyét a társadalomban.

Ez a felfogás hozzávetőleg a századforduló óta lényegesen kiszélesedett: az egyén szempontját egyénfeletti szempontok váltják fel. Egyrészt tért hódít a felismerés, hogy a nevelés nem csupán az egyén érdekében, hanem egyszersmind a kultúra érdekében végzett munka. Előtérbe kerül a művelődés (a műveltség megszerzésének folyamata) és a műveltség fogalma. A nevelésnek, magasabb szempontból közelítve, az állam művelődéspolitikájának célja, hogy legalább elemi fokon mindenki szert tegyen általános műveltségre, amelyre mint szilárd alapra épüljenek szakismereti, illetve szakműveltsége. Az általános műveltséghez tartozó ismereteket, erkölcsi és érzelmi javakat részben korunk vívmányaiból, részben a múlt szellemi örökségéből merítjük. Átszarmaztatásukkal egyúttal a kultúrát is szolgáljuk: nemcsak fennmaradását, hanem fejlődését is segítjük. A holnap kultúrateremtői a ma nevelőinek kezén vannak. Így érthető, hogy az ún. kultúrpedagógia képviselői a nevelés munkáját elsősorban a kultúra érdekében végzett munkaként értelmezik.

Az ezzel az irányzattal nagyjából egyidős szociálpedagógia a társas közösség szempontjait emeli ki. A modern szociális állam eszmei elődje az újkori fejlődés folyamán kialakult jogállam, legfőbb célja az állam törvényhozó, végrehajtó és igazságszolgáltató szervei útján a jogrend biztosítása. Az élet ezernyi lehetőségét, az egyedi esetek végtelen változatait, az egyéni különbségeket nem vizsgálja. Célkitűzéséhez híven egyénfeletti, személytelen, racionális rend megvalósítására törekszik. Ma viszont azt követeljük, hogy az állam elsősorban szociális állam legyen.

A mai szociális gondolat elődje minden bizonnyal az ún. humanitárius eszme, amely a liberalizmus társadalmi világnézetének terméke. A liberalizmus alapelve a szabadság: tejestvére, a jogállam csak abban korlátoz, hogy az érvényes jog szerint mit nem szabad tennem. „A rabszolgaság intézményét tiltja a törvény, arra viszont, hogy pl. mekkora bérért és mennyi ideig dolgoztassam munkásaimat, milyen árat szabjak cikkeimért, nem ad útbaigazítást. E tekintetben a liberális felfogás értelmében a szabadverseny elve érvényesül: az győz, aki erősebb. „A verseny győztesei, az erősek, tehát a kapitalista, később nagykapitalista rétegek ... a felebaráti szeretet krisztusi parancsát hangoztatva emberbaráti intézményeket létesítenek: adniok kell, hogy a profit áldásait jó lélekkel, nyugodt lelkiismerettel élvezhessék, hogy a gazdasági harcot kíméletlenül folytathassák.

A szociális eszme hívei ezzel ellentétben az esetekben, anyagilag és szellemileg elmaradottakban is az embert látják, az ember fogalmán pedig igazi lényegének, a humánumnak a teljességét értik. Átérik, hogy az igazi emberi közösségből: a szellem közösségből, a kultúrából egy embertársuk sem maradhat ki. Ekként a szociális eszme lényege szerint a legmagasztosabb nevelői gondolatot rejt magában. Az örök példa ebben Pestalozzi, aki – mint a nevelés történetében a szociális gondolat első szószólója – először éli át és hirdeti, hogy az általános emberré nevelés eszméjét nemcsak a vagyonos polgárság gyermekeire, hanem az egész népre ki kell terjeszteni.

Narrátor II.

Faragó László számára a felszabadulást 1945. február 5-e hozta meg, amikor is polgári személyként szovjet fogságba került. Másodszor 1945. július 31-én „szabadult”, amikor a szegedi fogolytáborból elbocsátva az ottani 5. honvédkerületi parancsnokság átvette.

Narrátor III.

Budapestre érkezése után, augusztus 17-én belépett a Magyar Kommunista Pártba. Október 5-én szerződést írt alá, amelyben az 1945/46. tanévre elvállalta az államilag engedélyezett Filmművészeti Iskola szociológiai tanári tanszékét. Október 22-én a Pedagógusok Szabad Szakszervezetében tartott előadást „Demokráciánk egyetem – és tudománypolitikája” címmel.

Narrátor I. (Faragó László)

Állami és társadalmi reformok, még inkább forradalmak csak akkor bízhatnak az állandóságban, ha gyökereiket mélyen eresztik az egymás után következő nemzedékek lelkébe, - ezzel indította előadását. Demokráciának is méltán legelső és legégetőbb feladatai közé sorolja a nevelést. Annál is inkább jogosan, mert ez a berendezkedés nálunk nem folyamatos társadalmi fejlődés eredménye. „Demokráciának tehát nem eredmény, hanem feladat,

nem valóság, hanem eszmény. Nem tény, hanem cél: éppen a nevelés célja, a nevelés feladata.”

Megvalósítása azonban a sajátos magyar helyzettől függetlenül elsődlegesen pedagógiai program. „Röviden és tömören fogalmazva: a demokrácia kultúrállapot, szemben a természetes léttel, az emberhez legméltóbb állapot, ha az emberség lényegét a szellemi lét fogalmával határozzuk meg.” Nem véletlen, hogy a kultúra munkásai, akik a letűnt rendszerben ellenzékben voltak vagy a passzív rezisztencia álláspontjára helyezkedtek, az új viszonyok között olyan lelkesen ajánlják fel szolgálataikat a közösség szellemi újjáépítésére. Ehhez kapkodó és hevenyészett intézkedések helyett átfogó, ideális program kidolgozására és az azonnal megvalósítható lépések éles megkülönböztetésére van szükség.

Társadalmi berendezkedésünk népi demokratikus jellege nem tautológia. Azt jelenti, hogy a hatalmat nem a polgárság, tehát egyetlen osztály, hanem a dolgozó nép egésze számára kívánja biztosítani. Az átalakulás forradalmi jellege éppen átmenet nélküliségből adódik: ebből következik radikalizmusa.

Narrátor II.

Faragó ebben az időben a leggyakrabban a Magyar Rádióban szerepelt a nyilvánosság előtt.

Narrátor III.

Május 3-án 13 óra 35 perckor kezdődött el a rádióban Faragó hét tagból álló, „A gyermek felfedezése” című előadássorozata. „A sötét ég korszaká”-nak rövid bemutatása után Rousseau fellépésétől – a felnőttiségtől minőségileg eltérő gyermeki lelkialkat felismerésétől – elindulva megismertette hallgatóit Pestalozzival, a szegény gyermek „pedagógiai felfedezőjével”, Fröbellel, aki elsőként méltatta a játék nevelési jelentőségét. Majd századunkhoz a zsenge életkor iránti entuziasztikus szeretet korához eljutva méltatta Ellen Keynek a századfordulón megjelent programatikus művét, valamint a rousseau-i elveket a kisdednevelés gyakorlatába átültető Montessori Mária munkásságát.

Narrátor II.

A sorozat utolsó előadása, „A gyermek képe a modern lélektanban” éppen népszerűsítő jellegéből következően jól jellemzi Faragó és a vele együtt színre lépő pedagógusok nézeteit az útkeresésnek ezekben az éveiben.

Narrátor I. (Faragó László)

Rousseau, noha felfedezte, valójában mégsem ismerte a gyermeket. Tételének igazságtartalmát, hogy a gyermek lényegileg más, mint a felnőtt, csak a korszerű lélektan és az új pedagógiai elmélet és gyakorlat együttes erőfeszítése bonthatta ki a maga valóságában. Jellemző tény, hogy a gyermekekre vonatkozó új tudomány és a belőle következő új nevelői módszerek azokban az érett polgári társadalmakban tudtak nagyobb arányú mozgalommá kifejlődni, ahol a szabadságeszmének több százados hagyományai vannak,

ahol tehát a gyermek szabadsága is először tudott pusztán követelményből tényleges nevelési gyakorlattá válni.

Narrátor III.

Az úttörők közül Faragó az USA-ban John Dewey és a körülötte csoportosuló pszichológusok és pedagógusok, Belgiumban Ovide Decroly, Svájcban a genfi Rousseau Intézet alapítói, Edouard Claparède és Pierre Bovet munkásságára utal. A kortársak közül az Intézet akkori vezetőjét, Jean Piaget-t tekinti legkiemelkedőbbnek.

Narrátor II.

Folytatta előadásait a Fővárosi Népművelődési Központ Szabadegyetemén is. A januárban kezdődő filozófiai tanfolyamot követően szeptembertől „Nagy görög gondolkodók” címmel tartott öt előadást. Készségesen vállalt szereplést más alkalmakkor is. Így május 20-án a Szakszervezeti Tanács felkérésére „Gép és társadalom”, május 21-én a Szabadegyetemen „Az udvari ember”, május 29-én a Gyermekhét keretében „Békére nevelés” címen.

Narrátor III.

1945 őszen habilitációs iratának elkészítése vette igénybe Faragó László minden szabad idejét. Az ügyintézés meglepően gyors volt. Prohászka Lajos előzetes jelentésében december 3-án javasolta a dékánnak, hogy Faragó László magántanári képesítésre irányuló kérelmét „érdemi tárgyalás alá bocsátani és evégből bírálókat kijelölni méltóztassék”. A bölcsészettudományi kar december 13-án tartott IV. rendes ülésén felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint a kar ennek alapján 18 igen szavazattal és 3 nem ellenében „nevezett a magántanári képesítés további cselekményeire bocsátja” és érdemleges bírálókul Prohászka Lajos és Kornis Gyula ny. r tanárokat kéri fel.

Habilitációs kérelméhez az előírások értelmében csatolnia kellett a magántanári előadások 4 félévre terjedő tervezetét.

Narrátor I. (Faragó László)

I. félév: Az iskolaszervező közösségek (Nevelésszociológia)

Nevelés és társadalom. Szociológiai alapfogalmak. Társaság és társadalom; individualizmus és kollektívizmus. A szociálpedagógiai mozgalom. Szociálpedagógia és pedagógiai szociológia. A pedagógiai szociológia problematikája.

Szervezett közösség – nevelésszervezet. Az intézményesített nevelés; az iskola. A politikai község, az egyház, az állam és a politikai párt, mint iskolaszervező közösségek. (történeti áttekintés és szociológiai elemzés.) Az iskolaügy, mint politikum.

II. félév: Világnézet és iskolapolitika

Az iskolaügy, mint politikum: iskola és politika, iskolapolitika (kulturapolitika). Az iskola a jogállamban, a kultúrállamban, és a szociális államban. Természetjog és demokrácia; a demokrácia iskolapolitikája. Fasiszta világnézet és fasiszta iskolapolitika. A szocializmus világnézete; a Szovjet iskolapolitikája.

III. félév: A demokrácia kultúrpolitikája

A demokrácia fogalma és történeti alakjai. Polgári demokrácia és népi demokrácia. A „népi” eszme a demokráciában és a „völkisch” – gondolat. A szabadság és egyenlőség eszménye a kultúrpolitikában. A francia, angol és amerikai demokrácia arculata s ennek tükröződése a kultúrpolitikában. A francia, angol és amerikai iskolaszervezet. (Összehasonlító tanulmány.) A demokratikus iskolaszervezés fő szempontjai.

IV. félév: A magyar köznevelés szervezete

Történeti áttekintés. Az I. és II. Ratio, az Entwurf, Eötvös és Trefort. A világháború utáni idők iskolapolitikája. A magyar demokrácia iskolapolitikája: eszmények és valóság.

Narrátor II.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Faragó Lászlót 1946. április 1-jétől kezdődő hatállyal a VIII. fizetési osztály 2. fokozatába sorolta. A miniszter ugyanebben az évben július 12-én „A köznevelés szervezetének elmélete” című tárgykörből magántanári habilitációját jóváhagyólag tudomásul vette.

Narrátor III.

Átmenetileg átveszi a Magyar Filozófiai Társaság folyóiratának, az Athenaeumnak a szerkesztését. 1945-1946. évi összevont számban megrendült hangú nekrológban méltatja a szerkesztőelőző Révay József gróf emberségét és rövid tudományos pályájának eredményeit, minthogy életére „kegyetlen pontot tett 1945 tavaszán a bekötött szemű végzet”: A Magyar Pedagógiai Társaság 1946. május 18-i, a felszabadulás utáni első közgyűlésén, amelyen Prohászka Lajos a „Demokrácia és humanizmus” című emlékeztetes elnöki megnyitóját elmondotta, Faragó László „Az angol nemzeti jellem és az angol iskolapolitika” címmel tartott előadást, a közgyűlés pedig a Magyar Pedagógia szerkesztőjévé választotta.

Narrátor IV.

Az általa szerkesztett 1944–1946. évi számban olvasható tollából „A Szovjetunió iskolaszervezete” című közlemény, a hazai szakirodalomban megjelent első ilyen tárgyú írás. Faragó szerkesztette egyébként a folyóirat utolsó, 1947. évi folyamát is, amelyik még a Magyar Pedagógiai Társaság kiadásában került forgalomba.

Narrátor I. (Faragó László)

Az úri Magyarország iskolarendszere. (Történeti visszatekintés.)

Immár felértéztük magunkat arra, hogy a hagyományos magyar iskolarendszer képét társadalmi vonatkozásaiban szemügyre vegyük. Ez a szociológiai szemlélet fog eligazítani bennünket a magyar – és vele összehasonlítva a külföldi – demokratikus iskolareformok értelmezésében és értékelésében.

Amint már kifejtettük, a nevelés a társadalom funkciója. Ennek a tételnek az igazsága lépten – nyomon a szemünkbe tűnik, ha az iskola történeti sorsát vizsgáljuk. Hiszen az iskolát mindenkor a társadalom létesíti a maga céljai megvalósítására; nyilvánvaló, hogy a pusztán pedagógiai szemlélet, amely az iskolában csupán nevelőintézetet akar látni, az iskola kérdésében vak és üres. Az iskola nem csupán és sokszor nem is elsősorban nevelői célokat szolgál, ez a csupasz, kendőzetlen igazság.

A népiskola.

A népoktatás – mint már említettük – az európai köznevelési rendszerek viszonylag legfiatalabb hajtása. A középkor kolostori, székesegyházi és káptalani iskolái, mint ismeretes, középfokú tanintézetek, melyekben a hét szabad művészet tárgyait tanították. Az is köztudatú, hogy a köznép oktatásának követelése nagyobb nyomatékkeal elsőízben a reformáció korában merült fel: szükségessé vált, hogy a bibliát az alsó osztályok fiai is olvasni tudják. Mindezonáltal népiskolák nagyobb számban való felállításához a felvilágosult abszolutizmus uralkodói fogtak hozzá a XVIII. században.

Monológ I.

Mi az oka a hagyományos népiskolák társadalmi alsóbbrendűségének?

Monológ I.

Miért tette a liberalizmus általánossá és kötelezővé a népiskolát?

Monológ III.

Mi a társadalmi oka annak, hogy az 1868. XXXVIII. tc. a felső népiskolát és a polgári iskolát is a lányokra nézve rövidebb tanfolyamokként tervezte, mint az azonos jellegű fiúiskolákat?

Monológ II.

Miért antidemokratikus intézmény a nyolcosztályos népiskola? Miben különbözik tőle az ugyancsak nyolcosztályos általános iskola?

Monológ III.

Mit jelentett 1944-ig a „keresztény és nemzeti” szellem?

Monológ I.

Miért nem tartjuk kívánatosnak az általános iskolában a latintanítást?

Monológ II.

Hogyan érvényesül a társadalmi egyenlőség elve a demokrácia iskolapolitikájában?

Monológ IV.

Melyik állam iskolarendszere valósítja meg ezt az elvet a legkövetkezetesebben?

Monológ I.

Hogyan függ össze egymással a földbirtokreform és az általános iskola?

Monológ II.

Mi a különbség társadalmi és képességeken alapuló szelekció között?

Monológ III.

Miért szükséges, hogy a különféle középiskolák azonos képesítést nyújtsanak?

Monológ IV.

Miért szükséges, hogy a tanügyigazgatás szervezete egységes legyen?

Monológ I.

Miben rejlik a dolgozók iskolájának társadalmi jelentősége?

Monológ I.

Miért volt szükséges az egyházi iskolák államosítása?

Monológ III.

Mi az az alapvető elv, amely valamennyi demokratikus állam iskolarendszerét meghatározza?

Monológ IV.

Mely államok iskolarendszere hasonlít leginkább a magyarhoz?

Monológ I.

Hogyan épül fel a Szovjetunió iskolarendszere?

Narrátor I. (Faragó László)

A középiskolai tanárképzés a tudományegyetemek bölcsészeti karán folyik. Azokon a fakultásokon, amelyek ma már úgyszólván egyedül képviselik az ún. „tisztá tudomány” eszméjét. Míg az orvosi kar gyakorló orvosokat vagy a műgytem mérnököket képez, a bölcsészeti karok eszméje a gyakorlati célra nem tekintő, tisztá tudományos kutatás, s a kutatás módszereit akarja ballgatóinak is átadni. A bölcsészeti karok tanító munkáját tehát a tudósok képzés eszméje irányítja: nem annyira kész ismeretek közlésén, valamely szakterület zúrt ismeretkörének átadásán van a hangsúly, mint inkább a módszeres, tudományos kutatás műhelytitkainak feltárásán.

Mindez önmagában – ha nem tekintjük is, hogy a tisztá tudomány szószólói csupán apolitikus lényvultukat törekednek ezzel, a német idealizmus bölcséletéből származó eszmével leplezni – rendkívül tisztéletreméltó cél, s a bölcsészeti kar képviselői nem szűnnek meg hangoztatni azt az álláspontjukat, hogy jó tanár csak az lehet, aki ezen a tudományos képzésen keresztülment; tudósok képzés és tanárképzés között nincs ellentét. Az utóbbi, ha nem merül is ki teljesen az előbbiben, mindenesetre reá épül.

Narrátor II.

Amire még szükség van, épp azt hivatott megadni a Középiskolai Tanárképző Intézet.

Narrátor I.

Mindazonáltal ez az eszményi álláspont valóban csak eszményinek bizonyult, s a tanárképzés valóságában nagyon is torz jelenségekhez és eredményekhez vezetett. A tudományos kutatás alapelve a szellem szabadsága, s a szabadság elvén épült a bölcsészeti kar tanulmányi rendje is.

Narrátor II.

A szabadságelv pedig a valóságban – főként amint egyre nagyobb tömegek áramlottak az egyetemre – a rendtelenség, rendszertelenség, szabadosság formájában jelentkezett. Igaz ugyan, a tanárképző – intézet bizonyos tárgyak hallgatását kötelezően előírja tagjainak, sőt némi kollokviumokat is megkövetel, mindazonáltal ellenőrzése ma is csak látszatellenőrzés. A hallgatóság zöme sem az egyetemi, sem pedig a tanárképző-intézeti előadásokat nem látogatja. Hiányzik ezenkívül – épp a szellem szabadságának nevében – az orvos-, jogász-, mérnökképzésre, általában minden szakképzésre annyira jellemző és szükséges rendszeres tanulmányi menet. A tanárjelöltek szaktárgyaik területéről összefüggő képet nem kapnak, gyakori jelenség az, hogy egyes professzorok évekig tartanak egy részletkérdésről folytatódó előadásokat, s az is előfordul, hogy a hallgatóknak alapvető tudományterületeikről négyéves tanulmányuk idején egyszer sincs módjukban tájékozódniuk.

Narrátor III.

Ezenkívül – egyike a legfőbb hiányoknak – hiányzik a rendszeres lélektani, pedagógiai és filozófiai képzés is: a szaktárgyaik által igénybevett hallgatók, akiknek különben is pedagógiai – filozófiai ismereteikről csak az ötödik esztendő végén kell számot adniuk, egyetemi tanulmányaik ideje alatt a pedagógiai jellegű előadásokat általában véve nem is látogatják, s még ha eljárnak is az ilyen órákra, megint csak valamely részproblémával találkozhatnak: a lélektani és pedagógiai gyakorlatokon és előadásokon sem az ez irányú ismereteknek a nevelői életében való alkalmazása az uralkodó szempont, hanem a pszichológiának és pedagógiának, mint tiszta tudománynak az eszméje.

Narrátor I.

Tudósképzés és nevelőképzés kettősségének problémáját tehát az egyetemen kapcsolódó tanárképzés eddig nem tudta megoldani. A pedagógiai szakképzés, annak az eszmének az alapján, hogy csak a tudományosan kiválóan képzett jelöltből lehet jó középiskolai tanár, teljesen háttérbeszorult, maga a tudósképzés pedig természetesen mindig csak keveseknél, a kiválasztottaknál vezethetett eredményre. A jelöltek széles tömegeinek sem pedagógiai képzettsége nem volt, s szakismeretei sem voltak összefüggőek és kielégítőek.

Narrátor II.

A középiskolai tanárképzés problémáját is nevelésügyi kormányzatunknak feltétlenül meg kell oldania.

„A pedagógia forradalomra, az iskolai élet avított levegőjének felfrissítésére köznevelésünknek éppúgy szüksége van, mint – mondjuk társadalmunknak szüksége volt a földreform által megindított polgárosodásra. Csak azt kell

tudnunk - és ez lehet a tanulságunk is -, hogy a szabadság nem lehet ellensége a formának, az élet az intézménynek, a gyermeki spontaneitás a kötöttségnek és az öntevékenység a vezetésnek.”

Narrátor IV.

A budapesti Pedagógiai Főiskolát Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter Alexits és Bóka államtitkárok, Baróti és Zsebők főosztályvezetők kíséretében 1947. november 17-én nyitotta meg.

Narrátor III.

„A mai napon, 1947. november 17-én egy valóban korszakosnak nevezhető, döntő jelentőségű folyamat veszi kezdetét. Amikor nemzetünk kulturális színvonalának felemelése érdekében kormányzatunk a világon úgyszólván példa nélkül álló módon megvalósította végre a tanítóság sokévtizedes követelményét, és főiskolai képzésben óhajtja részesíteni az immár 14 esztendőig korig nevelő alsófokú iskola pedagógusait, ezzel olyan fejlődésnek veti meg az alapjait, amelynek következményei, nemzeti kultúránkat tekintve, szinte beláthatatlanok.”

Narrátor II.

Az általános iskola létrehozása a nevelőképzés reformjának kérdését is napirendre tűzte. A kérdés tanulmányozásához az Országos Köznevelési Tanács már 1945-ben hozzáfogott. Alternatív javaslata a Köznevelés 1946. október 15-i számában meg is jelent. Az egyik változat szerint az általános iskolai nevelőképzést teljes egészében az egyetemnek kellett volna átvennie. A másik az alsó és a felső tagozat nevelőinek képzését eleve kettéválasztotta volna.

Narrátor I.

Ezekkel az elgondolásokkal szemben Faragó és a Magyar Kommunista Párt általa vezetett pedagóguscsoportja 1947 februárjában az általános iskola mindkét tagozatára egyaránt képesítő főiskolai szintű, egységesen állami nevelőképzés mellett foglalt állást. Így került be a hároméves tervbe a „nevelőképző főiskolák” és a velük kapcsolatos népi kollégiumok felállítása. Ennek alapján rendelte el a miniszter 1947 őszén a szegedi polgári iskolai tanárképző pedagógiai főiskolává való átszervezését, és így került sor a budapesti felállítására. A feladat szükségképpen rohammunkával járt. Az OKT-nak mindössze két hete volt a tanterv és óraterv összeállításához.

Narrátor II.

1948. május 22-én Alexits György államtitkár megbízta, hogy az 1947/48. iskolai év „nyári tanévében” a nyíregyházi katolikus gimnázium dolgozók gimnáziumában tartandó érettségi vizsgákon az elnöki teendőket lássa el. Egyúttal felhívta, hogy „szerzett tapasztalatairól jelentését a vizsgálatok befejezése után egy hónapon belül megtenni szíveskedjék”.

Narrátor III.

A vizsgák szeptember 9-én, 10-én, és 11-én voltak, és Faragó nyilván jelentési kötelezettségének is idejében eleget tett. Ettől függetlenül már szeptember 15-én szenvedélyes hangú levelet intézett Otta Istvánnéhoz.

Narrátor I.

Faragó László „... *Alig kezdődött meg a szóbeli vizsgálat, amikor megjelent nálam egy listával bizonyos S. nevű elvtárs, a helybeli pártszervezet közgazdasági felelőse. Közöltem vele, hogy a listát nem vagyok hajlandó megnézni, mert tanulmányi területen csupán a teljesítmények számíthatnak és protekciónak helye nincs. Arra hivatkozott, hogy a pártnak nem közömbös, hogy az elvtársak miként vizsgáznak. Mire kifejtettem neki, hogy 1/a pártnak nem közömbös, hogy az elvtársak miként tanulnak, 2/s nyílvánvaló módon a párt csak olyan embereket használhat, akik minden területen megállják a helyüket és nem illetéktelen befolyások kizhasználása útján akarnak érettségi bizonyítványt szerezni. A következő este még egyszer felmentem a nyíregyházi pártszervezetbe, ahol a fentieket még egyszer kifejtettem az említett S. elvtárs és egy másik elvtárs jelenlétében is.*

... *Amikor az egyik feltűnően trehányul viselkedő, az asztalon elterpeszkedő, közben pártunk jelvényét viselő jelölt magyar felelete után az elnöki írbe dühömben és kétségbeesésben hatalmas négyest rajzoltam, megszólal a mellettem ülő tanár: Győzzön az igazság, de engem internálni fognak.*

... *Summa summarum az ilyen jelenségek s az ilyen jelenségeknek a vidéki pártszervezetekben való eltűrése a legnagyobb mértékben alkalmas arra, hogy pártunk tekintélyét és erkölcsi hitelét a legnagyobb mértékben lejárassa.*”

Narrátor III.

A Bölcsészkar tanulmányi osztálya 1950. május 12-én arról tájékoztatta Faragó László egyetemi megbízott előadót, hogy a VKM „átmenetileg és kizárólag a jelen félévre engedélyezett könnyítések között ... elengedte a III. éves tanárjelölteknek a neveléstani kollokviumot.”

Narrátor IV.

A jövőt illetően aligha élt Faragóban kétség, amikor a Tankönyvkiadó Nemzeti Vállalat a VKM 1188-9/1949. N. F. számú rendeletére hivatkozva 1950. július 17-i keltezéssel megküldte neki az arra a „Pedagógia” című tankönyvre vonatkozó megállapodást, amelynek „teljes kéziratát 1950. május 20. napjáig kell a VKM nevelésügyi főosztályán benyújtania”. Ez a munka az 1949-ben a pedagógiai gimnáziumok III. osztálya számára készült tankönyv továbbfejlesztett, a két felső osztálynak szánt változata volt. Az előzőből átvett részeken túl egészében Faragó műve.

Narrátor IV.

A kézirat sorsa ismeretlen.

Narrátor III.

1950 telén Jeszipov és Goncsárov „Pedagógia” című, a Szocialista nevelés könyvtára 1. számaként fordításban megjelent könyve lépett a helyébe.

Narrátor IV.

Szívesen feltételezzük, hogy a vállalat a megállapodás utólagos megküldésével legalább a szerzőt megillető tiszteletdíj felvételét akarta lehetővé tenni.

Narrátor I.

Faragó Lászlót ugyanis az MDP Központi Ellenőrző Bizottsága még abban a hónapban indoklás nélkül kizárta a pártból, a Vallás – és Közoktatásügyi Minisztérium augusztusban rendelkezési állományba helyezte.

Narrátor III.

1949-ben indulatos írás jelent meg a Társadalmi Szemlében. A felszabadulás óta éleződő osztályharc tételéből kiinduló, és az olvasót a demokratikusnak álcázott különböző burzsoá és imperialista nevelési „elméletek” ellen harcra szólító, általánosságban tartott deklaráció után támadásának középpontjába az Országos Neveléstudományi Intézet főigazgatóját, Mérei Ferencet állítja. Vérfagyasztó rabulisztikával mutatja ki, hogy „Mérei az imperialista országok ideológusait is felülmúlta az imperializmus kiszolgálásában”.

Narrátor I.

Mérei kártevésében nem volt egyedül. Vádiratának utolsó, mindössze kétlapos szakaszában már-már eksztatikus hangon hívja harcra a magyar neveléstudomány és a magyar nevelők igazi képviselőit „Mérei és társai” ellen, hogy sikerrel folytassák és fejezzék be a szocialista magyar nevelés már megkezdett felépítését.

Narrátor III.

Az aligha lehetett kétséges, hogy ezek között a „társak” között elsőként Faragó László következik soron. A vele való leszámolást Ágoston György vállalta. „Harc a magyar szocialista nevelésméлетét” című írását a Köznevelés 1950. júniusi számában tette közzé. Lázár György pamfletjének példáját követve Faragó önbírálatából indul ki. Megállapítja, hogy az ilyen fajta önbírálat „ködösítés”. Majd mindjárt a bevezetőben, a szakirodalmi hivatkozásokban még a legelvetemültebb ellenféllel szemben is kötelező szöveghűség követelményét is megszegve, kijelenti:

Narrátor I.

„Önbírálatának... fejtegetéseiben Faragó elismeri, hogy alázatosan hajbókolt a nyugati burzsoá pedagógia áleredményei előtt és a burzsoá objektivizmus és kozmopolitizmus mocsarába süllyedt.”

Narrátor III.

Megtudjuk még, hogy „Faragó... összetévesztette... a Szovjetuniót Angliával”, hogy Faragó „az osztályellenség ideológiáját hirdette”, hogy „egyenesen buzdítja a magyar pedagógusokat arra, hogy maximalista követelményekkel lépjenek fel a tanulókkal szemben” és sok más hasonlót.

Narrátor IV.

Bolgár Elek bölcsészkar dékán 1951. november 10-én kelt körlevélben Faragó László figyelmét is felhívja az 1951. évi 26. számú törvényerejű rendeletnek arra a szakaszára, amelyiknek értelmében ő is azok körébe tartozik, akik egyszerűsített eljárás útján nyerhetik el a tudományok kandidátusa, illetve doktora fokozatot. A kérvények benyújtásának határideje december 23-a. Faragó december 21-én kelt (és minden bizonnyal a kérvényhez csatolt) önéletrajzát a következő kijelentéssel zárja:

Narrátor I.

„Amennyiben a T.M.B. fokozat elnyerésére érdemesnek tart, s lehetőségem nyílik további tudományos munkát végezni, a matematika didaktikájával szeretnék foglalkozni.”

Narrátor III.

Faragó László 1950. augusztus 29-én a Fürst Sándor Gimnáziumban kapott tanári beosztást. Itteni munkájáról mindössze egyetlen rövid, keltezés és aláírás nélküli feljegyzés tájékoztat. Eszerint igen tevékenyen kapcsolódott be az iskola életébe. Szaktárgyát lelkesen tanította, minden órájára gondosan készült, és ezt tanítványaitól is megkövetelte. Jól, érthetően magyarázott, óráin fegyelem volt.

Narrátor II.

A rábízott feladatokat mindig pontosan teljesítette, a korrepetálásban tevékeny volt, társadalmi munkát szívesen végzett. „Politikailag jó felkészültségű. Ezt a felkészültséget óráin is, más vonatkozásban is helyesen érvényesíti”

Narrátor IV.

1952. augusztus 1-jével a csepeli Jedlik Ányos Gimnáziumba helyezték át vezetőtanári minőségben.

Narrátor II.

Szeptember 23-án a Széchenyi István Gimnáziumhoz került.

Narrátor I.

Vezetőtanári kinevezését az illetékesek nem akceptálták.

Narrátor III.

„Bizonyos sértődöttséget észre lehetett rajta venni, de munkakedve, agilitása nem csökkent.”

Narrátor II.

Ez a megállapítás az igazgató, Klenner Aladár 1952. december 23-án kelt feljegyzéséből származik. Ez a jellemzés is a legnagyobb elismeréssel nyilatkozik Faragó munkájáról, felkészültségéről, határozott, logikus órávezetéséről, igényes követelményállításáról.

Narrátor III.

„A matematikát a tanulókkal úgy megkedveltette, hogy legtöbben a matematikai szakkörbe jelentkeztek. A tanulókhoz szigorú, de jóindulatú. Senkitől nem hallottam panaszt, hogy igazságtalanságot követett volna el” – írja egyebek között az igazgató.

„Hogy nem érte el egészen azt a célt, amelyet el szeretett volna érni, és nem lett egészen bensőséges a viszony közte és osztálya között, annak okát természetesen látom. Erősen racionalista egyéniség, aki maga sem tud egészen feloldódni, akinél az érzelmi elemek kevés szerepet játszanak.”

Narrátor II.

Minden munkájában az abszolút precizitás jellemezte.

Narrátor IV.

A Gondolat Kiadóval 1951 és 1962 között kötött szerződésekből következett, ezeknek a fordításoknak az ívterjedelme jóval meghaladja a kétszázat.

Narrátor I.

Mit alkothatott volna még, ha az erre felhasznált időt a neveléstudomány művelésére fordíthatja...

Narrátor IV.

Arról sem szabad azonban megfeledkeznünk, hogy ezekben az években feleségét és három gyermekét kellett eltartania, és idős anyja is támogatásra szorult.

Narrátor II.

Balatonfüreden 1956 októberében, a nevezetes konferencián tartózkodott Faragó a tágabb értelemben vett pedagógia tartalmi kérdéseiben való állásfoglalástól.

Narrátor I.

Felszólalására a konferencia negyedik napján került sor. A program szerint a pedagógia alapvető problémáiról kellett volna referálnia és vitát vezetnie. Mindjárt a bevezetőben kijelentette azonban, hogy a problémákat teljes szélességükben és mélységükben nem is szándékozik felvetni, hanem csupán néhány fontos kérdést ragad ki. Ezek közül az első a tudományos kutatás, a tudós magatartás etikájának problémája volt. Két újkeletű tudományos közlemény példáján demonstrálta, milyen felületesen mond némelyik szerző ítéletet.

Narrátor II.

Az egyik például önkényesen felállítja azt a tételt, hogy Kant alapján az eredendő bűn tanát újítja fel, amikor a növendék erkölcsössé tételét a fékezés révén véli elérhetőnek.

Narrátor III.

(Ezt a tézist annak idején tanácsos volt a jelöltnek ismernie, ha neveléstudományból sikeresen akart aspiránsfelvételt tenni.)

Narrátor I.

Faragó igen tartózkodó modorban világította meg, hogy az eredeti művek ismeretében a kérdés jóval bonyolultabbnak bizonyul... Ahhoz pedig, hogy ugyanaz a megbírált szerzőnk Herbart felfogását a nevelhetőségtől történetileg helyesen ítélje meg, elég lett volna annak alapvető, magyarul is hozzáférhető művéből csupán az első lapot elolvasnia.

Narrátor IV.

Már több indulattal szolt annak a másik, hasonlóképpen néven nevezett szerzőnek a dolgozatáról, aki a dogmatizmus elleni harc jegyében minősíti „burzsoának” Nagy László nézeteit, szembeállítva azokat egy szovjet szerző álláspontjával. Márpedig – állította Faragó – a kettő között csupán az a különbség, hogy Nagy László eredményei jóval behatóbb, szélesebb és elsősorban finomabb elemzéseken alapulnak”.

Narrátor I.

Amit ez a szerző Nagy Lászlóról összehord, egyszerűen nem igaz.

Narrátor IV.

Javasolta továbbá, hogy a pedagógia szót abban az értelemben, ahogy nálunk 1950 óta használták, iktassuk ki a tudományból. Ez eredetileg gyermektanulmányozást jelent, amely nem lépett fel a nevelés igényeivel. Ezért „a negatív nevelés, magára hagyás vagy burzsoá nevelés stemplijét jogosulatlan ráütni.”

Narrátor III.

A Pedagógiai Szemle Faragó László írását közlő 1958. évi 3. számában a szerző neve alatt ezt olvassuk: „a FPSZ matematika tanszékének vezetője, a PTI munkatársa”.

Narrátor IV.

A Pedagógiai Tudományos Intézet igazgatója ugyanis 1957. január 1-jétől szerződéssel félállású tudományos munkatárnak alkalmazta, és ezt a szerződést eleinte negyedévenként, majd 1960. július 1-jétől félévenként meghosszabbították.

Narrátor II.

Ebben a minőségben működött 1962-ben, az intézet és a Központi Pedagógus Továbbképző Intézet összevonása idején, az Országos Pedagógiai Intézet megalakulásakor is. A KPTI-ben végzett munkájáról 1962. április 11-én kelt és a korábbiakban már idézett önéletrajzában következőképpen ad számot.

Narrátor I. (Faragó László)

„Itteni feladatom a legutóbbi három esztendőben az összehasonlító pedagógia területére esik; eleinte egy nagyobb lélegzetű didaktikai kísérletet hajtottam végre a szöveges feladatok tanításával kapcsolatban. Azután az Intézet megbízásából összeállítottam – egy UNESCO kiadvány nyomán – egy kötetet 20 ország iskolarendszeréről, majd néhány szocialista országról”.

Narrátor III.

1962 nemcsak a fordítói munka végét jelentette Faragó László életében, hanem egy új – sajnos rövid – pályaszakasz kezdetét is. Január 1-jén aláírta utolsó munkaszerződését a Pedagógiai Tudományos Intézettel.

Narrátor II.

Májusban, másfél évtizeddel az 1947. évi angliai útja után, ismét hivatalos kiküldetésben részesült. Másodmagával részt vett a Német Szövetségi Köztársaság UNESCO-bizottsága által Goslarban rendezett tíznapos értekezleten.

Narrátor I.

A goslari szeminárium témája az ún. (East-West Major Project), amelynek célja az európai és az ázsiai országok közötti kölcsönös megértés, együttműködés és egymás megbecsülésének segítése, főként az érintett országok tankönyveinek (elsősorban a történelem- és földrajzkönyvek) megjavítása útján.

Narrátor IV.

Ezen a negyedik értekezleten, a két magyaron kívül, egy szovjet és egy csehszlovák küldött is ott volt, amit az NSZK-ban még a napisajtó is jelentős eseményként méltatott.

Narrátor I.

Faragó példásan világos szerkezetű, fontos információkban gazdag beszámolójából – ha nem is említi – egyértelműen kiviláglik, kiemelkedő része volt a szocialista országok politikai és pedagógiai szempontjainak érvényesítésében.

Narrátor IV.

Az Országos Pedagógiai Intézet megalakulása után Faragó átvette a matematika tanszék vezetését. Itteni munkássága néhány hónapig tartott csupán, mégis kíváncsok lennének, hogy életútját számba véve erről is érdemi felvilágosítást tudjunk adni. Erre vonatkozóan azonban sem hagyatéka, sem intézeti források semmi érdemlegeset nem tartalmaznak.

Kétségtelen, hogy éppen ezekben a hónapokban sok idejét kötötte le részvétele a matematikaoktatás korszerűsítésére, hatékonyságának növelésére irányuló nemzetközi együttműködésben.

Narrátor I.

Ilyen előzmények után szerződtette őt az UNESCO a nigériai főváros, Lagos közelében 1962-ben megnyílt Federal Advanced Teachers' College matematikai tanszékére.

Narrátor II.

Nigéria, ahová Faragó László 1963 januárjában megérkezett, függetlenségét a Brit Nemzetközösség tagjaként csak 1960-ban nyerte el. Noha egyes vidékein az analfabéták aránya a 80-90 százalékot is elérte, iskolarendszerének korszerűsítését, a felsőoktatás, valamint az ennek nélkülözhetetlen alapját alkotó középfokú oktatás kiépítésével indította el. A szakember-szükségletet felső szinten külföldiek szerződtetésével is biztosítani lehetett, a továbbtanulásra felkészítő középfokú iskolázás kiterjesztéséhez azonban sürgető szükség volt nagyszámú nigériai fiatal pedagógussá képzésére. Erőltetett ütemben láttak hozzá tanárképző főiskolák (Advanced Teachers' Colleges) létesítéséhez.

Narrátor IV.

Ez volt a feladata annak az államszövetségi főváros, Lagos Yaba nevű külvárosában felépülő szövetségi főiskolának is, amelyiken a matematikai tanszék vezetését Faragó a vállalkozás támogatásában részvevő UNESCO alkalmazottjaként átvette.

Narrátor I.

Saját munkáját „sziszifuszinak” mondja. A yabai college-ban a felvétel feltétele a West African School Certificate megszerzése volt, ami megfelel az angol O level szintjének, illetve – ha nem is az elsajátítás mélységét tekintve – hozzávetőleg a magyar gimnázium II. osztályának. A hallgatók tudását általában az ismeretek mechanikus emlékezetbe vésése jellemezte, általánosításra, elvont gondolkodásra, összefüggések meglátására nem tanították őket. Faragó ezt a misszionáriusok katekizáló oktatására vezette vissza, de alapjában az effajta tudással ki lehetett elégíteni az angol vizsgarendszer követelményeit is, amelyek megszabott feladatok megoldását kívánták meg írásban.

Narrátor IV.

Faragónak több mint egy évi erőfeszítésébe került, míg hallgatói megértették, hogy amit nekik ezen a néven tanítottak, nem matematika. Nem ír róla, de aligha rokonszenvezett a főiskolán folyó képzésnek azzal az aspektusával sem, hogy a hallgatók a gyakorlati képzés keretében egy évharmadon át tanulták a „Measurements and Evaluation” című tárgyat, a tesztszerkesztés és értékelés elméletét.

Narrátor II.

A szerző magatartására jellemző, hogy ezekről a problémákról teljesen azonos felfogásban szól a magyar olvasóknak írott cikkében, mint azon a több ezer kilométernyi távolságban megtartott értekezleten, ahol „Teaching Mathematics in the Advanced Teachers’ Colleges” című előadását megtartotta, amelynek kézírata hagyatékában megtalálható.

Előadásában is, cikkében is megbecsüléssel megértő szeretettel szól hallgatóiról, kötelességtudatukról, erőfeszítéseikről a tőlük független körülmények támasztotta nehézségek legyőzésére. Hallgatói méltányolták a számukra ismeretlen kis országból érkezett tanáruk imponáló szaktudását, kivételes pedagógusi habitusát, és ragaszkodással viszonzották emberi szolidaritását. Ez abban is kifejezésre jutott, hogy szószólójuknak választották a tanári karból.

Narrátor II.

Faragó a nigériai klímát nehezen viselte el. Beszámolójából tudjuk, hogy légkondicionáló berendezés az egész telepen csak a könyvtár állományát védte a penésztől és a Szemléltető Eszközök Intézetének állományát a rozsdásodástól. Klímaberendezéssel a tanári házakban is csak egyetlen helyiséget láttak el, ami viszont a meghülés állandó veszélyével járt. Az sem lehetetlen, hogy ez a megterhelés váltotta ki csakhamar végzetesnek bizonyuló baját.

Narrátor IV.

1965 szeptemberében már súlyos betegen érkezett haza. Betegágán szívesen és színesen mesélt a Nigériában és a szomszédos kelet-afrikai országokban tapasztaltakról és a várható fejleményekről.

Narrátor I.

A legszívesebben és a legmelegebben mégis – egyiket-másikat mintegy személyes ismerősünné téve – hallgatóira, egymással minden sűrűlődtől mentes egyetértésben élő, feladataikkal küszködő hausza, yourba és ibo tanítványaira emlékezett. 1966. március 28-án halt meg.

Monológ II.

Mit jelent Rousseau zseniális meglátása? .... Miért kellett a gyermeket felfedezni, amikor a gyermek nyilvánvaló tény, amikor – amióta csak ember él a földön – egészen természetes módon gyermekek is vannak... Mi volt hát rajta felfedezni való?

Monológ III.

Nyilván az, hogy a gyermek éppen gyermek és nem felnőtt. Az, hogy a gyermek csak akkor tökéletlen lény, ha a kész tulajdonságok, a felnőttek, az értékek, tehát a tárgy személyegéből nézzük, önmagában tekintve azonban fejlődésének bármely fokán önelégült, zárt forma, saját törvényszerűségeivel és önálló igényekkel. Egyszerűbb szavakkal: az, hogy a gyermek nem tökéletlen felnőtt, hanem éppen tökéletes gyermek. vagy még

másképpen: a társadalom nevelői céljának és a gyermeknek a viszonya nem csupán vagy nem egyoldalúan az értékesség és értékhány, a cél és a célt szolgáló eszköz viszonylata: a gyermekség maga is teljes, zárt és boldog lét, feltéve, ha elfogadjuk ilyenek, és nem fosztjuk meg boldogságától. Mert hogy hosszú idők nevelői gyakorlata nem engedte megélni a gyermeknek a maga boldogságát, hogy a társadalom célját egyoldalúan, azaz nem a gyermek korához szabva érvényesítette, az túlon túl is ismeretes.

Rousseau felfedezésének azonban még hosszú ideig kellett várnia arra, hogy a nevelői gyakorlatban figyelembe vegyék, hogy a nevelés eljárásait forradalmasítsa. Teljes diadalt még ma sem sikerült aratnia. Vajon hány nevelő mondhatja el magáról, hogy érti, vagy legalább is törekszik megérteni a gyermeket, hogy minden erejével megkísérli módszereit a gyermekhez alkalmazni, hogy hajlandó a pedagógiai rutin kényelmes, kitalált újjairól letérni...? Vajon hányan vannak a lelkesek és türelmesek, az újítók és kezdeményezők, a bátrak és csüggedhetetlenek, a gyermeki lelkiületűek és önfeláldozók, a folytonosan tanulva tanítók és az újítástól vissza nem rettenők?